

DOMUZTEPE KAZILARININ ARKEOLOJİK SONUÇLARI *

U. BAHADIR ALKİM

Doğu Kilikya'da Anti-Torosların eteğinde ve Kappadokya'ya çıkan mühim bir yolun kilit noktasında olan Domuztepe kalesi ¹, yine aynı stratejik ehemmiyeti haiz Karatepe müstahkem mevkiinin tam karşısında ve Ceyhan nehrinin doğu yakasında kesif ormanlık tabii bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Burada, Karatepe ekspedisyonu tarafından, Türk Tarih Kurumu, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi adına birinci (1947) ve üçüncü (1948) mevsimlerde yapılmış olan araştırma ve sondajlardan Asitawa(n)das devri Karatepe'si (M. ö. VIII. yüzyıl) ile muasır bir iskânın ve Hellenistik ve Roma devrine ait muhtelif topraküstü kalıntılarının mevcudiyeti anlaşılmış ve elde edilen neticeler kazı ön-raporlarımızda ² tasvirî bir şekilde yayınlanmıştı.

* Milletlerarası XXII. Şarkiyatçılar Kongresine (İstanbul 15-22 Eylül 1951) sunulan tebliğ. Ayrılmış olan pek mahdut bir zamana sığdırılabilecek ölçüde özet halinde kaleme alınıp 22.IX.1951 tarihinde Eski Şark ve Eski Anadolu seksiyonlarının müşterek oturumunda okunan metnimizin buradaki yayımında herhangi bir değişiklik yapılmamış, yalnız alıntılar ilâve edilmiştir.

Domuztepe mimarlık, heykeltıraşlık eserlerinin ve küçük buluntularının stilistik ve tahlilî etüdleri müellifin hazırlamakta olduğu nihaî yayında yapılacaktır.

¹ 1946 Şubatında Prof. H. Th. Bossert ve Dr. Halet Çambel Karatepe'yi ilk ziyaretleri sırasında Domuztepe'yi de karşıdan, nehrin batı kıyısından görmüşlerdi (krş. H. Th. Bossert ve H. Çambel : *Karatepe. Yeni bir Eti Harabesi*, İstanbul 1946, s. 4. Bundan sonraki notlarda adı geçen kitap Karatepe I suretinde kısaltılacaktır). Buraya ilk gidiş 1947 İlkbaharında Prof. Bossert ve müellif tarafından vâki oldu. (Krş. H. Th. Bossert ve U. Bahadır Alkım : *Karatepe, Kadırlı ve Dolayları*, İkinci ön-rapor, İstanbul 1947, s. 14. Kısaltması : Karatepe II).

² Karatepe II, s. 14 v. d. ve res. 154-156, 159-160; U. Bahadır Alkım : *Karatepe Kazıları*, Belleten XII (1948), s. 248; ayn. mll. : *Üçüncü mevsim Karatepe çalışmaları*, Belleten XIII (1949), s. 366; H. Th. Bossert-U. B. -Alkım-H. Çambel v. bşk. : *Karatepe Kazıları*, Birinci ön-rapor, Ankara 1950, s. 23-29 (=K.Kazıları); U. B. Alkım : *Üçüncü mevsim Karatepe çalışmaları - Kazı ve Geziler*, Belleten XIV (1950), s. 520-523.

1949³ ve 1950⁴ sonbaharında Domuztepe'de yapmış olduğumuz inceleme ve kazılar bize bu mevkiî arkeolojik bakımdan daha etraflı bir şekilde aydınlatma imkânını verdi. Neticelerimizi pek kısa olarak özetlemeye çalışacağız :

Domuztepe'de bu güne kadar, yeniden eskiye doğru, dört iskân devresi tespit etmiş bulunmaktayız :

- I. Roma,
- II. Hellenistik,
- III. M. ö. VIII. yüzyıl iskânı,
- IV. M. ö. IX. yüzyıl iskânı.

I. ROMA DEVRİ

Eski malzemenen istifade edilerek vücade getirilmiş olan Roma devri yapıları zirvede, zirvenin kuzey, doğu ve güneyinde 3 km. lik bir alanda bulunmaktadırlar. Orta ve Yeni Zamanlarda şiddetli tahribe maruz kaldıkları için -topraküstü kalıntılarına göre- plân verecek durumda değildirler. Bu çağa ait oldukça mebzul miktarda basit çanak-çömlek, az miktarda *terra sigillata* ve madenî kap parçalarını ve M. ö. 150 yılına maledilen gümüş bir sikkeyi, sondajımızı teksif ettiğimiz zirvede meydana çıkardık; bu ufak buluntuların bir kısmı, Hellenistik, Demir Çağı ve Geç-Hitit eserleriyle karma karışık bir vaziyette bulundu.

Domuztepe'de muhtelif öğütme ve ezme taşlarının ve pres tertibatlarından bir kısmının Roma devri imali oldukları anlaşılmaktadır. Su ikmalî 2 km. kadar kuzey-doğudaki gür bir pınardan sağlanan bol yabanî zeytin ağaçlı Domuztepe'nin hem stratejik bakımdan hem de iktisaden Roma devrinde ileri bir iskân yeri olduğu görülmektedir.

Domuztepe suruna ait olup pek fazla tahribe maruz kalan bazı duvarların mimarî üslûbu, -bazı ilâve ve değişikliklerle- bu müstahkem mevkiin Romalılar devrinde dahi kullanıldığını göstermektedir.

³ U. Bahadır Alkım: *Dördüncü mevsim Karatepe çalışmaları*, Belleten XIV (1950), s. 650-652; ayrıca krş. *Anatolian Studies I* (1951), s.9 ve *Anadolu I* (1950), s. 26.

⁴ U. B. Alkım : *Beşinci mevsim Karatepe Çalışmaları*, Belleten XIV (1950), s. 677-678; ayrıca krş. *Anatolian Studies I* (1951), s. 10 ve *Anadolu I* (1951), s. 28-29.

II. HELLENİSTİK DEVİR

Bu devre ait mimarî izlerin kalıntlarına henüz rasthıyamadık. Roma devri inşaatı esnasında Hellenistik binaların tahrib veya tâdile maruz kaldıkları anlaşılıyor. Maamafih M. ö. IV-II. yüzyıla maledebileceğimiz bol miktardaki keramik buluntuları ve arslanlı girişin önünde 1950 yılı sonbaharında yapılan sondaj esnasında meydana çıkardığımız Antiochos IV Epiphanes (M. ö. 175-164)'in bir sikkesi Hellenistik çağda Domuztepe'nin yine mühim bir mevki olduğuna delâlet etmektedir.

Sitadelin güney-doğu kesimindeki bir yerinde tahkimatın inşaat tarzı Domuztepe'nin Hellenistik çağda da bir kale olarak kullanıldığına delâlet etmektedir.

III. M. Ö. 8. YÜZYIL İSKÂNİ

A. *Mimarlık buluntuları* : Karatepe kalesini inşa ettiren ve buradaki Hitit hiyeroğlif-Fenike bilinguis'lerinin sahibi olan Danuna'lar kralı Asitawa(n)das'ın saltanat devrinde Domuztepe'nin Danuna'lara ait bulunduğu yahut Danuna'lara düşman olmıyan bir ülkenin sınır kalesi olabileceğine ve Karatepe heykeltraşlık eserlerinin malzemesini teşkil eden bazaltın Domuztepe'den nakledildiğine evvelki ön-raporlarımızda işaret etmiştik⁵. Bu çağa ait mimarî kalıntıları 1950 Son baharında tam zirvede ve tek arslanlı girişin kuzeyinde yaptığımız sondajda meydana çıkardık.

1- Zirvenin batısında Roma devri yapılarının yıkılmış taş blokları kaldırıldıktan ve kesif ağaç ve fundaların temizliği yapıldıktan sonra 0.20-0.30 m. derinlikte yer yer bâkir kayaya tutturulmuş bina temellerine rastlandı. Binaların birbirine bitişik olan odalarından batıdakilerin, iç taraftan, orta kısımlarına 0.50 m. kadar uzaklıkta birer bazalt sütun kaidesi (yük. : 0.38 m., çap : 0.42 m.) mevcuttur; bunlar yuvarlak şekilli olup (res. 1) Zincirli'deki süssüz yuvarlak sütun kaidelerine benzemektedirler⁶. Sütun kaidelerinin buluntu vaziyeti bize iki imkânı düşündürmektedir :

a) Eğer bu kaideler *in situ* ise, meydana çıkardığımız batı duvarlarıyla ilgili değildirler; binaenaleyh daha sonraki yahut daha evvelki bir yapıya maledilebilirler.

⁵ K. Kazıları, s. 29; krş. Belleten XIV (1950), s. 652.

⁶ R. Koldewey : *Ausgrabungen in Sendschirli II*, Berlin 1898, s. 142, res. 47; s. 148, res. 59; s. 198, res. 90, No. I (Kısaltması : AIS).

b) Kaideler şayet hafredilen binalara ait ise, bu takdirde bu binaların batı temellerinin, üzerlerindeki çalı ve ağaç köklerinin tesiri ile kaymış olmaları yahut da sütun kaidelerinin yer değiştirdikleri hatıra gelebilir. Biz ikinci şıkkı daha muhtemel addetmekteyiz. Bununla beraber bu kesimde kesin olarak iki mimarî devre tefrik etmek güçtür, çünkü bâkir kayanın derinliği ancak 0.30-40 m. dir Zirve binasının H_1 ve H_2 olarak işaretlediğimiz odalarında bol miktarda yangın külü ve kızıllaşan kül arasında yangın tesiriyle âdeta tuğlalaşmış bir çok kerpiç parçaları, Geç-Hitit çanak-çömleği olarak adlandırmaya mütemayil olduğumuz, Kıbrıs tesirli Demir Çağı keramik parçaları, hamurları Karatepe'dekilerle hemen hemen aynı olan büyük pithoslar ve M. ö. IX.-VIII. yüzyıl olarak tarihlendirilen Zincirli küçük buluntularına ⁷ benzer eserler (bazalt tabaklar, taş ve pişmiş topraktan ağırşaklar, perdah taşları, bazalt el değirmenleri madenî eserler v. s.), Hellenistik ve Roma devri keramik parçaları meydana çıkarıldı. Bu karmakarışık buluntular arasında bir taş balta ile sileks bir âletin yine bu yangın kitlesi arasında bulunması dikkat çekicidir. Bâkir kayaya pek yakın olduğu için muhtelif tesirlerle tahribata maruz kalan bu bina tam bir plân vermemekle beraber birer sütunlu bulunan H_2 ve H_1 yapıları toplu olarak mütalâa edildiği takdirde Zincirli'deki "Aşağı Saray"ın "Galerili doğu bina" 'siyle ⁸ ve "Yukarı Saray" 'ın kuzey doğusundaki tek sütunlu dairesi ⁹ ile mukayese edilebilir.

2) M. ö. VIII. yüzyıla ait diğer yapı kalıntılarını zirvenin güneyindeki küçük girişin hemen kuzeyinde yaptığımız sondajda meydana çıkardık. Bunlar birbirine bitişik, dörtgen şeklinde dört höcreden ibaret olup plân bakımından bir hususiyet arzetmemektedirler (res. 2).

Domuztepe tahkimatına ait toprak üstü kalıntılarının ekserisinin Danuna'ların işgali altında (M. ö. VIII. yüzyıl) yapılmış olması çok muhtemeldir.

B. *Skulptür buluntuları* : Domuztepe'de Karatepe heykeltraşlık eserleriyle çağdaş üç ortostat görmekteyiz.

⁷ F. v. Luschan (neşreden: W. Andrae), *Die Kleinfunde von Sindschirli*, AIS V, Berlin 1943.

⁸ AIS II, lev. XXVI-XXVII.

⁹ AIS II, lev. XXII.

1- Hayat ağacı kabartması (res. 3-4): 1948 sondajında zirvenin 300 m. kadar kuzey doğusundaki taş ocağında yaptığımız bir sondajda beş parça halinde meydana çıkarılmıştı¹⁰. Altıncı bir parçasını 1949'da yine aynı civarda bulduk¹¹. Bir hayat ağacının iki tarafında yarı diz çökmüş vaziyette antitetik, sivri külâhlı ve kısa elbiseli iki adam görülmektedir. Hayat ağacının üzerinde de kanatlı bir güneş kursu yer almaktadır. Bu konunun Eski Ön-Asya sanatında maruf olduğu malûmdur. Meselâ M.ö. 9. ve 8. yüzyıl Assur silindir mühürlerinde ve bir Syro-Hitit mühüründe bazı farklarla aynı mevzunun tasvir edildiğini müşahede etmekteyiz. Res. 5 Mušeš Ninurta'ya¹² ait (M. ö. IX. yüzyıl), res. 6 yine takriben M. ö. 9. yüzyıla maledilen bir Assur mühürü baskısını¹³; res. 7 diğer bir Assur mühürü baskısını¹⁴ (M. ö. takr. VIII. yüzyıl), res. 8 ise bir Syro-Hitit mühürünü¹⁵ göstermektedir. Fakat gerek muhteva ve bilhassa palmiyenin şekli bakımından Sakçegözü sarayının girişindeki M. ö. 8. yüzyıla ait bir ortostat (res. 9) üzerinde bulunan tasvire pek benzemektedir¹⁶. Yalnız Sakçagözü kabartmasındaki Assur tesirine mukabil Domuztepe kabartmasında yerli Anadolu üslûbu fark edilmektedir. Diğer taraftan palmiyenin üst orta kısmı Karatepe Aşağı girişinin batı hörcesindeki sfenksin önünde duran palmiyeninkine (M. ö. VIII. yüzyıl)¹⁷ pek benzemektedir. Hele güneş kursu bir Karatepe ortostatu üzerindeki güneş kursunun (res. 10) hemen hemen aynıdır¹⁸. Fiziyonomi de yine Karatepe sküptürlerinin

¹⁰ krş. Belleten XIII (1949), s. 366.

¹¹ krş. Belleten XIV (1950), 651; K. Kazıları, s. 27.

¹² krş. H. Frankfort: *Cylinder Seals, A. Documentary Essay on the Art and Religion of the Near East*, London 1939, s. 190, 191, 196 ve lev. XXXIII, a.

¹³ H. H. von Osten: *Ancient Oriental Seals in the Collection of Mrs. Agnes Baldwin Brett* (OIP XXXVII), Chicago 1936, lev. XI, No. 120; krş H. Frankfort: ayn. esr., lev. XXXIII, h.

¹⁴ H. Schaefer - W. Andrae: *Die Kunst des Alten Orients*, 6.-10. Tausend, Berlin 1925, res. 579, 7 (Kısaltması: PKg. II).

¹⁵ G. Contenau: *La glyptique syro-hittite*, Paris 1922, lev. XXII, res. 158.

¹⁶ J. Garstang: *Excavations at Sakje-Geuzi in North Syria*, Annals of Archaeology and Athropology. Univ. of Liv. I (1908), lev. XLI, res. 2, No.10 (=AAA); H. Th. Bossert: *Altanatolien*, Berlin 1942, res. 875, 885 (=Altanatolien).

¹⁷ K. Kazıları, lev. XVIII, res. 91.

¹⁸ krş. Belleten XII (1948), lev. CXXX, res. 24; K. Kazıları, lev. XIV, res. 71, ortostatın üstten gen.: 0.86 m.

bazısında görülen mütebariz burun ve çekik çeneli bir manzara arz etmektedir ¹⁹. Bu itibarla kabartmamızı Karatepe skülpür eseriyle çağdaş addetmekteyiz. Hattâ bazı detaylar, meselâ kol uzatma ve avuç açma ²⁰ gibi, göz önünde tutulacak olursa Domuztepe'deki bu hayat ağacı kabartması ustası ile Karatepe'deki bazı kabartmaları yapan ustanın aynı olduğunu söyleyebiliriz. Belki daha ileri giderek İslahiye kabartmasının da ²¹ yine aynı sanatkâr veya ekolü tarafından işlendiğini söylemek yerinde olur. Bu konuya biraz sonra Domuztepe'nin M. ö. IX. yüzyıla ait skülpür eserlerini incelerken tekrar temas edeceğiz.

2- Muharip kabartması (res. 11-12): 1949 sondajında zirvede Roma duvarları arasında bulundu ²². Fazlasiyle tahribe maruz kalmıştır. Bu ortostat parçasının sonraları Roma devrinde duvar örgü taşı olarak kullanıldığı anlaşılıyor. Muharip sakallıdır, başında yuvarlak bir başlık, arkasında omuzuna pek yakın olarak bir okdanlık, sağ elinde bir topuz, sol elinde de bir mızrak vardır. Muharibi, aynı kıyafette diğer bir muharibin tâkip ettiğini görmekteyiz; çünkü bu ikinci muharibin sağ elini, ayağını ve mızrağını farketmekteyiz. Kıyafet M. ö. VIII ²³, ve VII ²⁴. yüzyıl Assur muharip kıyafetine, hele elbise vaziyeti Sakçagözü ²⁵ ve Zincirli ²⁶ kabartmalarında görülen giyim tarzına benzemektedir. Assur sanatında hem okdanlıklı hem de mızraklı muharip tasvirini Sanherib (M. ö. 705-681) devrine ait bir kabartmadan ²⁷ tanımaktayız. Assur tesiri sezilen bu Domuztepe kabartmasını M. ö. VIII. yüzyıl (hattâ VII. yüzyılın başlangıcı) olarak tarihlendirmekteyiz.

¹⁹ K. Kazıları, lev. XII, res. 58-63; lev. XIV, res. soldan 2 ci; lev. XV, res. 75, 77; lev. XVI, res. 79, 81; lev. XIX, res. 96.

²⁰ K. Kazıları, lev. XIX, res. 94.

²¹ Yalman Yalgın; İslâhiyede Eti kabartmaları, Görüşler (Adana Halkevi Dergisi), sayı 25-26 (Şubat-Mart 1940), s. 13 v. 15; Altanatolien res. 958.

²² Belleten XIV (1950), s. 651.

²³ E. Unger: *Die Reliefs Tiglatpilesers III. aus Arslantash*, İstanbul 1925, lev. VIII.

²⁴ PKg. II, res. 568, 574.

²⁵ AAA I (1908), lev. XLI, No. 10; Altanatolien, res. 885.

²⁶ AIS III, lev. XXXIX.

²⁷ G. Contenau: *Manuel d'Archéologie Orientale III*, Paris 1931, s. 1276, res. 813; krş. R. C. Flavigny: *Le dessin de L'Asie Occidentale Ancienne*, Paris, 1940, lev. XX, res. 92.

3- Sfenks üzerinde Tanrı tasviri : 1947 yılında zirvenin 250 m. kuzey-doğusundaki Roma devri yapı yıkıntıları arasında bulunmuş olduğumuz ²⁸ bu kabartma evvelce muhtelif ön-raporlarımızda yayınlanmıştı ²⁹. Başu insan ve vücudu arslan olan bir sfenksin üzerinde ayakta bir Tanrı tasvirini görmekteyiz. Üst kısım kesiktir. Roma devrinde blok halinde yontulduğu anlaşılmaktadır. Sfenksin kanatları M. ö. VIII. yüzyıl eseri olan Sakçağözü ³⁰ ve Zincirli ³¹ sfenkslerinin ve Urfa'nın (=Edessa) 24 km. kadar doğusunda bulunan Anaz menşeli kabartmada görülen boğa sfenksinin ³² kanatlarına benzer, bilhassa ayak vaziyeti Anaz kabartmasının hemen hemen aynıdır. Kabartmamızın M. ö. VIII. yüzyıla ait olduğunu ileri süreceğiz.

C. *Taş çıkarma yerleri* : Domuztepe'de ve yakın çevresinde kesif bir bazalt damarı mevcuttur (res. 13-15a) bu itibarla heykeltıraşlık eserlerinin malzemesini teşkil eden taşın bu kadar yakın bir yerde bulunması büyük bir tali eserdir. Boğazköy müstesna, diğer Hitit ve Geç-Hitit şehirlerinde bazalt, dolerit gibi bu nevi taşların bir hayli uzak mesafelerden nakledilmekte olduğu malûmumuzdur. Meselâ Zincirli'nin taşocaklarından biri olan Nurhanlı Zincirli'nin 16 km. kadar güneyinde kâindir ³³. Domuztepe taşocaklarının, Roma ve Hellenistik devirlerinde kullanılmış olmaları gayet tabii olmakla beraber bunların bilhassa M. ö. VIII. yüzyıl Karatepe giriş binalarını süsleyen ortostatlar üstündeki heykeltıraşlık eserleri için istimal edildiği ve yüzlerce bazalt bloklarının Ceyhan nehrinden geçirilerek Domuztepe'nin karşısındaki Karatepe'ye taşındıkları ³⁴ cidden dikkate şayan bir keyfiyettir.

²⁸ Karatepe II, s. 15.

²⁹ K. Kazıları : s. 26-27 ve lev. XXXII, res. 151, 153-154, 157.

³⁰ AAA I (1908), lev. XLII, res. 1, 2; Altanatolien, res. 877-878. (Hâlen Ankara'da ki Bedesten Müzesinde).

³¹ AIS IV, lev. LVI; Altanatolien 900.

³² K. Kazıları, lev. XXXII, res. 156 ve 158. Hâlen Ankara'da Bedesten Müzesinde No. 11057.

³³ AIS I, s. 14 ve 53; krş. B. Landsberger : Sam'al, Ankara 1948, Türkçe metin s. 9, nt. 19.

³⁴ Ceyhan nehri ile Karatepe'nin güney-doğu yamacı arasında, hattâ bu yamacın eteklerinde yontulmuş olan fakat üzerlerinde kabartma v. s. tasviri bulunmayan dik dörtgen prizması şeklindeki müteaddit büyük bazalt bloklarının tarafımızca üçüncü mevsim (1948) esnasında bulunmuş olması, bunların bu yakaya geçirildikten sonra herhangi bir sebeple Karatepe'nin üzerine kadar çıkarılmadığını göstermekte, binaenaleyh bu nakil keyfiyetini teyid etmektedir.

IV. M. Ö. IX. YÜZYIL İSKÂNİ

A. *Mimarî kalıntılar* : 1950 Sonbaharında küçük arslanlı kapı önündeki dar bir alanda yaptığımız ufak bir sondaj bize Domuztepe'nin M. ö. IX. yüzyılda da iskân görmüş olduğuna dair ip uçları verdi. (krş. res. 16-17). Bu kesimde plânını gördüğümüz odaların birinin temellerinin altında 50-75 cm. kalınlığında bir yangın tabakası görülmüş ve yangın tabakası içinden bol miktarda kerpiç parçaları bulunmuş ve tornada yapılmış, oluklu, gri renkte parlakça bir keramik parçası meydana çıkarılmıştır (res. 33). Bu parça hem bir taraftan Boğazköy³⁵ ve Alişar'da³⁶ olduğu gibi Frikya örneklerine benzemekte diğer taraftan Tarsus³⁷ ve Kıbrıs³⁸ menşeli Demir Çağı çanak-çömleğini andırmaktadır. Enteresan olan nokta, yangın tabakası içinde hem Roma ve Hellenistik çağına ait keramik parçalarının, hem de M. ö. IX. yüzyıl Zincirli çanak-çömleğine pek benzeyen parçaların karışık bir halde bulunmuş olması keyfiyetidir. Yakınz açılan saha bu hususta kesin bir mütalâa verdiremeyecek kadar dardır. Bir kaç gün sonra başlayacak olan 1951 yılı hafriyat mevsimimizde Domuztepe'nin daha derin tabakalarına ineceğimizi ve binnetice durumu aydınlatmaya çalışacağımızı ümid etmekteyiz (aş. bk. s. 235-236).

B. *Skulptür buluntuları* : Domuztepe'nin M. ö. IX. yüzyılda iskân gördüğünü, Geç-Hitit sanatının eski devresine ait bazı heykeltraşlık eseleri de desteklemektedir. Şimdiye kadar bu devreye ait üç kapı-arslanı parçası ve çifte boğalı bir heykel kaidesi bulduk. Sırasıyla ve gayet kısa olarak inceliyelim :

³⁵ Meselâ krş. K. Bittel : MDOG 75 (1937), s. 44, res. 25, a (siyah cilâli ve kanallı Frikyâ keramiği); aynı vaziyette kırmızı cilâlısı için bk. MDOG 75 (1937), s. 45, res. 26, b.

³⁶ Siyah cilâli ve dikey kanallı bir Alişar parçası için krş. H. H. von der Osten : *The Alishar Hüyük*, Seasons of 1930-32 (OIP XXIX), s. 381 ve s. 390, e/1354, res. 430 ve lev. IX (içleri macunlu).

³⁷ Bu parçanın Kıbrıs Demir Çağı keramiğine benzediğini lütfen bana hatırlatan Miss Theresa Goell'e bu vesile ile derin teşekkürlerimi sunarım; ayrıca aş. bk. Ek I, altnot 60.

³⁸ E. Gjerstad : *The Swedish Cyprus Expedition* IV, 2, Stockholm 1948, s. 77-79 ve lev. IX, 9-12 (siyah astarlı I keramiği); lev. XVII, 1-5 (siyah astarlı II keramiği); lev. XXVI, 6 (siyah astarlı III keramiği).

1- Kapı arslanı A: (res. 18-19) 1949 Sonbaharında Domuztepe'nin kesif ormanlık olan güney yamacında bulundu. ³⁹ Bu arslanın, tepede vaktiyle kapısını teşkil ettiği mühim bir binadan bu yamaca düştüğü anlaşılmaktadır. Esmer-gri bazaltten yapılmıştır. Baş kısmı haraptır. İki bloktan ibaret olan bu kapı arslanının ikinci blokunu henüz bulamadık. (Boyu : 1.60 m., yükseklik : 1.10 m.) Bu Domuztepe arslanı, üslûp bakımından M. ö. IX. yüzyıla ait Zincirli'nin arkaik arslanlarına ⁴⁰ (res. 21) pek çok benzemektedir. Yalnız burada kulaklar kalp şeklindedir. Yele, stilize edilmiş kabartma bir hat halinde olup Kargamış ⁴¹ ve Sirkeli (res. 20) ⁴² heykel kaide-lerindeki arslanların ve Zincirli'nin arkaik arslanlarının yelelerine müşabihdir. Gözler oyulmuş ve kakmadır. Ön ayaklarında mahkûk çizgi süsleri vardır (res. 22), bu süsler hem biraz sonra göreceğimiz diğer bir Domuztepe arslanı parçasının (res. 26) hem de Til-Barsip ⁴³ ve Tell Halaf ⁴⁴ arslanlarının, Boğazköy arslanlarının, Boğazköy ve Alacahöyük ⁴⁵ sfenslerinin (res. 23) ayaklarında mevcuttur.

2- Kapı arslanı B (res. 24-25) : Aynı ormanlık yamaçta diğer bir kapı arslanını bulduk ⁴⁶. (mevcut boyu : 1.50 m., yük. 1.00 m., esmer-gri bazaltten). Bu arslana ait pençeler bunun 25 m. kadar güney-doğusundan meydana çıkarıldı. Bu da bir evvelki arslana benzer ve yine Zincirli'nin M. ö. IX. yüzyıl olarak tarihlendirilen arslanlarına pek müşabihdir. Bunun da A kapı arslanının teşkil ettiği girişin diğer tarafına ait olduğu ve aynı surette herhangi bir tahrip neticesi bu yamaca düştüğü anlaşılmaktadır.

3- Kapı arslanı C (res. 26) : 1947 senesinde Profesör Bossert ile birlikte Domuztepe'ye yaptığımız ilk gezi esnasında bulmuştuk ⁴⁷ Kuyruk vaziyeti ve pençelerinin üzerindeki mahkûk süsler Zincir-

³⁹ Belleten XIV (1950), s. 651; Anatolian Studies I(1951), s. 9; Anadolu I (1951), s. 26.

⁴⁰ AIS III, lev. XLVI; E. Akurgal : *Spaethitische Bildkunst*, Ankara 1949, lev. IV-VI; Altanatolien, res. 896, 897.

⁴¹ D. G. Hogarth : *Carchemish* I, London 1914, Pl. B 11, a-b; C. L. Woolley : *Carchemish* II, London 1921, Pl. B 25 ve B 32; krş. Altanatolien, res. 830 ve 852. ⁴² AAA XXV (1938), lev. XIV; krş. Altanatolien, res. 959.

⁴³ F. Thureau-Dangin : *Til-Barsib*, Paris 1931, lev. IX, 4; lev. X, 6, lev. XXXVII, 2.

⁴⁴ M. Freiherrn von Oppenheim : *Der Tell Halaf*, Leipzig 1931, lev. 9, a.

⁴⁵ Altanatolien, res. 472, 499.

⁴⁶ krş. Belleten XIV (1950), s. 651; Anatolian Studies I (1951), s. 9; Anadolu I (1951), s. 26. ⁴⁷ krş. Belleten XII (1948), s. 248.

li'nin arkaik arslanlarınınkine benzemektedir. Bundan başka dizlerinde görülen arzanî çizgi tezyinatı Tell Halaf ortostatlarından biri olan arslan kabartmasındaki mahkûk süsleri hatırlatmaktadır.

4- Çifte boğalı heykel kaidesi: Yine 1947'de bulmuş-tuk ⁴⁸. Üzerindeki kabartma halindeki Hitit hiyeroğlif yazıtı ise etrafındaki kesif fundalık temizlendikten sonra 1949'da farkedildi ⁴⁹. Boğaların işçiliği ve kuyruk tezyinatı (res. 27) Kargamış rölyef ve kaidesinin ⁵⁰ (res. 28, 29) boğalarını andırmaktadır; Domuztepe boğalarının ön ayaklarının kaide cephesinin ortasına alınarak mütebariz bir surette işlenmesi Arslantaş'ta (Hadatu) Assur mabedinde bulunmuş olan çifte boğalı heykel kaidesini ⁵¹ hatırlatmaktadır (res. 30). Üzerindeki Hitit hiyeroğlif yazıtı pek bozuk bir vaziyette olup yakında Prof. Bossert tarafından yayınlanacaktır. Üslûp hususiyetlerini gözönünde tutarak bu kaideyi M. ö. IX. yüzyıl olarak tarihlendirmekteyiz.

Heykeltraşlık eserlerinin bir kısmındaki arkaik üslûp ve daha evvelki bir devre delâlet eden mimarî belge Domuztepe'nin M. ö. IX. yüzyılda da bir iskân gördüğüne işaret teşkil etmektedir. Acaba M. ö. IX. yüzyılda Domuztepe Danuna kiralığına mı, yoksa Sam'al kiralığına mı aitti? Domuztepe heykel kaidesinin üzerindeki yazıt okunabilseydi bu hususta daha kesin bir cevap verebilirdik. Domuztepe'nin Zincirli'ye ancak 38 km.lik bir uzaklıkta oluşu ve Domuztepe arslanlarının Zincirli'nin arkaik arslanlarına-âdeta bir ikinci model olacak kadar benzeyişi, Domuztepe'nin M. ö. IX. yüzyılda Sam'al kırıllarından biri tarafından inşa ettirilmiş olması ihtimalini hatıra getirmektedir. Maamafih Eski Ön-Asya'da bir sanatkarın veya muayyen bir ekolün muhtelif yerlerde tezahür ettiği de malûmumuzdur-Sakçagözü kiral kabartması ⁵² ile Malatya kiral heykelinin ⁵³, ve Zincirli sfenksleriyle ⁵⁴ Sakçagözü sfenkslerinin ⁵⁵ hemen hemen

⁴⁸ Karatepe II, s. 15 ve lev. XXXII, res. 156, 159, 160.

⁴⁹ Belleten XIV (1950), s. 650-651, not 9.

⁵⁰ C.L. Woolley : *Carchemish* II, lev. B 31, b; E. Akurgal : *Spaethethische Bildkunst*, lev. XI.

⁵¹ F. Thureau-Dangin ve bşk.: *Arslantash*, Atlas, Paris 1931, lev. II, No. 3.

⁵² AAA I(1908), lev. XL, res. 1, No. 6; Altanatolien, res. 883.

⁵³ L. Delaporte : *Malatya-Arslantepe* I, Paris 1940 lev. XXIX; Altanatolien res. 791-795.

⁵⁴ yk. bk. not 31. ⁵⁵ yk. bk not 30.

birbirinin aynı olmaları gibi. Bundan başka yabancı ülkelerden sanatkâr celbine dair Boğazköy arşivinden bir vesikaya sahib olduğumuz da yine malûmdur⁵⁶. Meselâ Hattuşil III'ün (takr. M. ö. 1283-1250) bir Babil kiralına yazdığı mektupta kendisine bir heykeltraş göndermesini istemesi⁵⁷ gibi. Onun için Domuztepe'nin M. ö. IX. yüzyılda Sam'al'a ait olması hususunda kesin bir kanaat ileri süremeyeceğiz.

Diğer taraftan Domuztepe'nin M. ö. IX. yüzyılda Danuna'lara ait olması da mümkündür. Bu takdirde Domuztepe heykel kaidesindeki Hitit hiyeroglif yazıtının Asitawandas'tan evvelki bir kiralaya ait olması lâzım gelir.

Netice : Domuztepe'de Roma devrine ait kalıntılar mühim bir yokluk teşkil etmekte ise de tarihî bilgimize yeni bir şey ilâve etmemektedir. Hellenistik çağ bakiyeleri mimarlık bakımından gayet az fakat keramik itibarıyla mebzuldür. M.ö. VIII. yüzyıla maledilen mimarlık ve heykeltraşlık eserleri kesif bir Danuna iskânını göstermektedir. M. ö. IX. yüzyıl buluntuları ise yine büyükce bir iskâna delâlet etmekte fakat bunun Danuna veya Sam'al kiralıklarından hangisine tâbi bulunduğu hususunda bizleri henüz kesin bir kanaata sevketmemektedir.

EK I

1951 yılının Ekim ayında yaptığımız sondajlarla⁵⁸ Domuztepe'de, şimdilik A, B, ve C olarak adlandırdığımız, üç mimarlık katının (Hellenistik ve Roma hariç) mevcudiyetini açıklamış bulunmaktayız (res. 31).

A katınının Kiral Asitawa(n)da-s'ın idaresindeki Danuna devri Karatepe'si ile muasır olduğu anlaşılmaktadır (M. ö. VIII. yüzyıl).

A'nın altında olan ve bir yangın ve moloz tabakasıyla ondan ayrılan B Yapı katında yalnız boyalı ve Kıbrıs tesirli çanak-çömlek parçaları meydana çıkarıldı. Geç-Hitit keramiği⁵⁹ adını vermeyi ter-

⁵⁶ KBo I 10, a. y. 58-61.

⁵⁷ Tercümesi için krş. B. Landsberger, Sam'al. Birinci kısım, Ankara 1948, Türkçe metin, s. 105, not 269.

⁵⁸ U. B. Alkım: Altıncı mevsim Karatepe çalışmaları, Belleten XVI (1952), s. 132-133.

⁵⁹ Krş. H. H. von der Osten: *Buntkeramik in Anatolien*, *Orientalia Suecana*, cilt I, fask. 1/2, s. 24-26, 30.

cih ettiğimiz bu parçalar (krş. res. 32-35) Malatya, zincirli ve Tarus'daki ⁶⁰ bu çağ buluntularına benzemektedirler. Diğer taraftan Karatepe'de de dördüncü, beşinci ve altıncı mevsim çalışmalarında (1949-1951) kayalara oyulu sarnıç veya depolarda aynı keramik bulunmuştu. Bu keyfiyet Karatepe'nin M.ö. VIII. yüzyıldan daha eski bir iskâna sahne olduğunu göstermektedir. Domuztepe'deki B katının M. ö. VIII. yüzyıldan daha evvelki bir çağa, M. ö. IX. yüzyıla ait olduğu anlaşılmaktadır.

C katı, B katı temellerinin altındadır. Bu katta boyalı çanak-çömlek bulunamadı. Keramiğin ekserisi parlak, hafif cilâlı, kırmızı, gri, kahverengi ve krem renginde olup Geç-Bronz devri çanak-çömleğine ve Büyük Devlet zamanındaki Hitit parçalarına benzemektedir. Karatepe'de yine sarnıç veya depolarda bu parçalardan bazı örneklerin ele geçmiş olması, Domuztepe'nin en eski sakinlerinin Karatepe'ye de geçmiş oldukları ihtimaline işaret teşkil etmektedir. Fakat bâkir kayanın toprağın bugünkü seviyesine pek yakın olması ve binnetice böyle daha eski bir çağa ait duvar bakiyelerinin yağmur ve sel sularının tahribi ile süpürülüp götürülmesi dolayısıyla, Karatepe'de daha önceki bir mimarlık katına ait yapı katının bariz izlerine rastlanılması hemen hemen imkânsız gibidir.

Bâkir toprağa dayanan Domuztepe C katının tarihinin M. ö. IX. yüzyıldan daha evvelki bir devre çıktığı anlaşılmaktadır.

EK II

Tebliğimize ait 1, 2, 3, 4, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 15^a, 17, 21, 22, 25, 27 ve 31 No. lu resimler müellif tarafından; 9, 16, 18, 19, 20, 23, 24, 26, 29 ve 32 No. lu resimler Türk Tarih Kurumu uzman fotoğrafçısı Bay Dursun Cankut tarafından çekilmiştir. 33, 34 ve 35 No.lu resimler Tarsus Gözlükule Amerikan Hafriyatı Direktör yardımcısı Miss Theresa Goell tarafından çektirilmiştir. Bu vesile ile kendisine derin teşekkürlerimi sunmayı bir borç sayarım.

Res. 20'deki Sirkeli heykel kaidesi için fotoğraf çekme müsaadesini verdiğiinden dolayı Prof. John Garstang'a ayrıca pek çok müteşekkirim.

⁶⁰ Prof. H. Goldman'a, Dr. Hanfmann'a ve Miss Goell'e, res. 32-35'deki Domuztepe parçalarının Tarsus Demir Çağı keramiğini andırdıklarını lütfen bana hatırlattıklarından ve fikirlerini burada zikretmekliğime müsaade ettiklerinden dolayı derin teşekkürlerimi sunarım.

Ankara Arkeoloji Müzesinde olup da burada mukayese malzemesi olarak tekrar yayınlanan 9,23 ve 29 No. lu resimlerin 1948 senesinde çekilmesi için müsaade lütfunde bulunan Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne ve o zamanki genel müdür Dr. H. Z. Koşay'a, adı geçen Müzenin Direktörü Bay Nuri Gökçe'ye derin teşekkürlerimi tekrarlarım.

Diğer resimler reproduksiyon olup aşağıdaki eserlerden alınmışlardır :

- Res. 5- H. Frankfort: *Cylinder Seals*, London 1939, Lev. XXXIII, a
- Res. 6- ayn. mll.: ayn. esr. lev. XXXIII, h.
- Res. 7- PKg. II, res. 579, No. 7.
- Res. 8- M. Ohnefalsch-Richter: *Kypros*, 1893, lev. LXXX, res. 2.
- Res. 28- C. L. Woolley: *Carchemish I*, London 1921, lev. B 31, b.
- Res. 30- Thureau-Dangin v. bşk.: *Arslantash*, Atlas, Paris 1931, lev. II No. 3.

